

RECENZÍÓK

PRAVOVAJA OHRANA OKRUZSAJUSCSEJ SZREDI V OBLASZTI PROMISLENNOGO PROIZVODSZTVA. (JU.SZ. SEMSUCSENKO SZERK.)

(A környezet jogi védelme az ipari termelés területén.
Izdatelstvo Naukova Dumka. Kijev, 1986. 220 p.)

A környezetkárosítás és az ellene való védekezés, mint korunk egyik legaktuálisabb problémaköre, számos tudományos megközelítési lehetőséget kínál a kutató számára. A monográfia címében jelzett kérdéskör több tekintetben is megkülönböztetett érdeklődésre tarthat számot. Mindenekelőtt az keltheti fel a mű iránt a figyelmet, hogy a hazai jogi szakirodalomban hiányzik e témát ilyen átfogóan feldolgozó, nagyobb terjedelmű tanulmány. Másrészt a recenzeált mű megjelenése (1986) egybeesik azokkal a szovjetunióbeli változásokkal, amelyet a „glasznozty” és az „átalakítás” kifejezésekkel lehet röviden jellemezni. Eme időbeli egybeesés felkelti az olvasóban annak a feltételezésnek a lehetőségét is, hogy a műben keresse az összefüggéseket a társadalmi változások, valamint a társadalmat oly számottevően érintő kérdéskör, a környezetvédelem között.

Ezekután essen szó a mű általános értékeléséről. A téma feldolgozása több szakember (JU. SZ. SEMSUCSENKO, N. R. MALISEVA, M. M. BRINCSEK, V. A. MAKSZIMKOV, V. V. KRUGLOV, V. I. ANDREJCEV, N. D. KRASZILICS, SZ. N. KRAVCSENKO) együttes munkájának eredménye. A kötet szerkesztője (JU. SZ. SEMSUCSENKO) érdeme, hogy a monográfia e komplex kérdéskörhöz minden egyes résztémájában egységes szemlélettel közelít. Az egyes fejezetek jól illeszkednek egymáshoz, az általános alapkérdésekből kiindulva haladnak az egyre konkrétabb – egészen a gazdálkodó szervezeteket is közvetlenül érintő kérdések felé. Érdeme a műnek, hogy az ipari termelés minden egyes környezeti összefüggésének kibontása azonos módszertani elemeken nyugszik. Ennek megfelelően az általános elméleti kérdések tisztázását követi a jogi szabályozás fejlődését is értékelő elemzése, a jogi eszközök, formák, módszerek, a szer-

vezeti háttér bemutatása, s végül a gyakorlati megvalósulás kritikája. Mindezeket követően, valamennyi fejezet zárásaként a szerzők javaslatokat fogalmaznak meg a jogi szabályozás és a gyakorlat továbbfejlesztésére. (Pl. bizonyos, a szovjet jogi irodalomban vitatott elméleti alapkérdésekben állásfoglalás, új jogszabályok megalkotása, az egyes köztársaságok követendő gyakorlatának bemutatása.) Értéke az anyagnak az is, hogy az egyes rész kérdésekhez országos szinten közelít – gyakorta külföldi, hasznosítható megoldások bemutatásával kiegészítve –, majd ezt követi a köztársasági szint, s azon belül a területi, egyedi sajátosságok, pozitív és negatív tapasztalatok bemutatása.

A monográfia az ipari termelés környezeti összefüggéseit hét fejezetre tagoltan veszi sorra.

Az I. fejezet a környezet jogi védelmének lényegét, alapkérdéseit fogja át. Alaposan átgondolt e fejezet, mert megfelelő logikai rendszerben elvégzi a legfontosabb fogalmak tisztázását. A környezetvédelem – a szerző véleménye szerint – nem merül ki a környezetnek a káros emberi hatásoktól való védelmében. Ennél sokkal többet kell, hogy jelentsen: a természeti, és az emberi tényezők olyan szisztematikus és dinamikus alakítását, célraorientált változtatását, mely az ökológiai feltételek javítását hozza magával. Ebből kiindulva értékeli a szerző a környezetvédelmet, mint állami funkciót, az irányítás rendszerét, alanyát, tárgyát és a kettő kapcsolatrendszerét. A fejezetet a környezet jogi védelmének meghatározása zárja, amely a szerző szerint: azon jogi normákban rögzített intézkedések rendszere, melyet az állami szervek és társadalmi szervezetek valósítanak meg az adott területen és céljuk a természeti erőforrások ésszerű hasznosítása, továbbá a környezetminőség opti-

malizálása, összhangban a gazdaság fejlesztésével.

A II. fejezet az iparral összefüggő környezetvédelmi viszonyok jogi szabályozottságának helyzetét, a fejlődés tendenciáit értékeli. Hangsúlyozza a szerző – helyesen – a jogi szabályozás tartalmának kettős – az adott ország gazdasági feltételei és környezeti állapota – meghatározottságát. A környezetvédelmi problémák megoldásában, a közelmúlt változásait értékelve a jog szerepét illetően két, egymással szorosan összefüggő tendencia tapasztalható: a szabályozás kiszélesedése és elmélyülése. Az előbbit példázza olyan műszaki, gazdasági, társadalmi és más előírások beépülése a jogi normákba, melyek a környezetre gyakorolt káros hatások kiküszöbölését szolgálják, továbbá a gazdasági, a beruházási, az egészségügyi joganyag ökológiai tartalmú rendelkezésekkel való kiegészítése. Az utóbbi folyamat leginkább azon kódexek megjelenésében érzékelhető, melyek egyes környezeti elemek – korábban széttagolt – jogi védelmi szabályozását egységesítik a kor követelményeinek megfelelő változtatások egyidejű végrehajtásával. A jog szerepének fokozódása érzékelhető a környezetminőség kritériumainak jogi normaként való megjelenítéseiben; a termelőerők fejlesztése és az ipartelepítés során az ökológiai követelmények figyelembevétele tekintetében, s végül a technológiai folyamatok környezetvédelmi, környezetgazdálkodási követelményeket tükröző jogi rendezésében. Megkülönböztetett figyelmet kap e fejezetben a hulladékgazdálkodás, a hulladékszegény és hulladékmentes technológiák bevezetésének problematikája, a másodnyersanyagok hasznosításának kérdése. A fejezet végén vázolja a szerző az indokolt változtatások irányait, konkrét javaslatokat is tesz a jogi szabályozás továbbfejlesztésére.

A III. fejezet a központi irányítás szervezeti, hatásköri, működési kérdéseit veszi sorra az ipari minisztériumok környezetvédelmi irányító munkájának szemszögéből. E tevékenység szervezeti-jogi alapkérdéseit elemezve megállapítja: a minisztériumokra vonatkozó jogalkotás felülvizsgálatra szorul mind feladat – és hatáskör, mind belső szervezeti vonatkozásban. Javasolja – többek között – környezetvédelmi osztályok létrehozásának kötelező jellegű előírását az érintett minisztériumokban, részletesen szól a részlegek funkcióiról, hatáskörük jellegéről. Az ipari minisztériu-

mok működését három alapvető tevékenységi terület – a tervezés, az igazgatási-szervezési munka és az ellenőrzés – vonatkozásában tekinteti át. Hangsúlyozza a tervezés mint koordinációs eszköz meghatározó jelentőségét a környezetvédelmi irányító munkában úgyis, mint annak egyik fő funkcióját. Kritikusan szól a tervek és a végrehajtás, illetve végrehajthatóság terén mutatkozó ellentmondásokról. A szervezési-igazgatási tevékenység – a szerző álláspontja szerint – mindazon minisztériumi intézkedéseket magában foglalja, amelyek az adott ipari ágazat feladatainak ellátásához szükségesek. A környezetvédelem terén ide sorolja az ipari termelés környezetre káros hatásainak csökkentését, megszüntetését, a természeti erőforrások ésszerű hasznosítását szolgáló intézkedések kidolgozását, a végrehajtás feltételeinek biztosítását, az alárendelt szervek tevékenységének ellenőrzését.

A monográfia IV. fejezetében a vállalati szféra környezetvédelmi tevékenységéről kaphat képet az olvasó. Áttekinti és értékeli a szerző e tevékenység célját, funkcióit, a jogi normákban rögzített követelményeket, a gyakorlati működés szervezeti-jogi formáit. Sorra veszi a gazdálkodó szervezetek vezetőit, belső egységeit, a környezetvédelmi jogszabályokban előírt kötelezettségek, feladatok valóra váltásában betöltött szerepük tekintetében. Javaslatokat fogalmaz meg a szerző az ún. „környezetvédelmi szolgálat” tevékenysége hatékonyabbá tétele érdekében. Alapvető jelentőségűnek ítéli a jogi helyzetük és struktúrájuk mielőbbi egységes szabályozását, majd ezt követően az ágazati és helyi sajátosságok figyelembevételével feladat- és hatáskörük részletes lebontását, rögzítését.

Különösen figyelemre méltó az V. fejezetben olvasható fejtegetés, mely az ökológiai szakértői vizsgálatról szól az ipari létesítmények területi elhelyezése és építése tervezési stádiumában. Csak egyet lehet a szerzővel érteni, hogy az ipari termelés jelentős környezeti káros hatására tekintettel a gazdasági döntések, a természeti erőforrások kiaknázására készülő tervek készítése nem nélkülözheti a komplex közgazdasági-ökológiai értékelést – ideértve a környezetre gyakorolt hatásuk sokoldalú elemzését is. A hatékonyság fokozása érdekében egységes önálló szervezet létrehozását javasolja, mely biztosíthatná a terveknek az ágazati szemlélettől független, komplex megközelítésű értékelését. Emellett speciális, a szakértői vizsgá-

lattal foglalkozó jogszabály megalkotását tartja indokoltnak. Részletesen kimunkált normatervezetet olvashatunk a szóban forgó vizsgálat szabályozási variánsaként. Javaslati használhatók lehetnek hazai viszonylatban is, tekintettel arra, hogy a környezeti hatásvizsgálat részletes jogi szabályozásával mindeideig adós a magyar jogalkotás.

A VI. fejezet a környezetvédelmi ellenőrzés elméleti kérdéseit, az ezt megvalósító szervek rendszerét és hatáskörét elemzi az ipari termeléssel összefüggésben. E tevékenység két, egymástól elkülönült formában nyilvánul meg: az egyes ágazati ipari minisztériumok irányító munkájának egyik tevékenységi eleme, illetve a gazdaságirányítástól független ellenőrzés. Az utóbbi hivatott szolgálni az össztársadalmi környezetvédelmi érdekek érvényesülését. Ezen ellenőrzési forma ad lehetőséget továbbá a környezetvédelmi problémák egységes szemléletű megoldásához, elősegítheti az e téren alapvető fontosságú koordináció hatékony megvalósulását. Az e funkciót ellátni hivatott szervezeti háttér széttagoltságának ellentételezéseként – pozitív példaként – mutatja be és értékeli a Szovjetunió néhány köztársaságában létrehozott környezetvédelmi állami bizottságok tevékenységét.

A monográfia utolsó fejezete az ösztönzés kérdését vizsgálja a környezet jogi védelmének rendszerében. A szerző vázolja az ösztönzés szovjetunióbeli helyzetét, mely a mi viszonyainkhoz hasonlóan számos, a környezetvédelmi érdekek érvényesülését gátló elemet tartalmaz. Ennek feloldására megoldási javaslata nincs, ami érthető is, hiszen önmagában a jog eszközeivel az érdekkonfliktusok nem rendezhetők. A fejezet foglalkozik még a környezetvédelmi jogi felelősség alapvető formáival, érvényesülésével az iparban. Érdekes gondolatok olvashatók a környezetvédelmi tevékenységre ösztönzés pszichológiai aspektusairól a kötet utolsó oldalain.

Mint e rövid tartalmi ismertetésből is kiderül, igen érdekes, magas színvonalú, az elméletet és a gyakorlatot jól ötvöző munkát tükröz e monográfia. A választott bonyolult problémakör valamennyi kérdéséhez kritikus szemlélettel közelít, problémacentrikus, ugyanakkor következtetéseiben megalapozott, átgondolt. Hasznos olvasmány lehet mindazoknak, akik ma hazánkban a környezeti állapot romlásának megállításán fáradoznak mind az irányítás, mind a tudományos kutatás területén.

BENKŐNÉ LODNER DOROTTYA

ERDŐSI FERENC: A TÁRSADALOM HATÁSA A FELSZÍNRE, A VIZEKRE ÉS AZ ÉGHAJLATRA A MECSEK TÁGABB KÖRNYEZETÉBEN

Akadémiai Kiadó, Bp. 1987. p. 228

A hosszas nyomdai átfutás miatt a szakma is nagy érdeklődéssel várta ezt a könyvet. Ez azzal is magyarázható, hogy ritkán jelent meg eddig hasonló mű, azok is csak „kis területre, területegységre korlátozták vizsgálataikat, tárgyalták fel az antropogén hatásokat az egyes szférákra és dolgozták ki ezen hatások komplex területi rendszerét”, illetve csak egy-egy geoszféra gyakorolt társadalmi hatásokkal foglalkoztak.

A könyv szerzője ERDŐSI FERENC, az MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézetének osztályvezetője, aki a Tér és társadalomban megjelent közlekedésföldrajzi írásával nem ismeretlen az olvasók előtt.

Az író jelentős adatgyűjtésre, dokumentációra és nagy szakirodalmi ismeretekre támaszkodva alapos és színvonalas elemzést végzett. Ez a munka korszerű szemlélettel mutatja be a társadalom és a természet kapcsolatát, így alapvető mű lehet az „egységes” földrajzi szemlélet kialakításában.

A könyv négy fő fejezetre oszlik.

Az első fejezetben a szerző célul tűzi ki, hogy elemezze a társadalmi termelés néhány ágának az egyes geoszféra gyakorolt hatását, értékelje a lényeges és tartósnak ígérkező változások gazdasági következményeit, meghatározza a természeti viszonyokban bekövetkező változás intenzitását és dinamikáját, a geoszfé-